

”dat deze Gemeente blijve bestaan,
zoals dezelve thans bestaat...”

Achtkarspelen in stukken verdeeld?

— waar de Le-
tingen en Inspectoren voor de Nationale
Militie van het Rantou jelaats hebben —
de posten de Breuen uitgeven en ontvan-
gen — en onderscheidene diligencies ver-
selen en derzelver kantoren hebben — Weg
dese verplaatsing ook alschadelijke en
niet geschikt houden orzdeelen, en diens
volgens vermeenen mede daartogen
te moeten aduSeren.

Het Plaatselyk Bestuur
van Achtkarspelen.

D. W. H. van der Meer.

Door Dirk R. Wildeboer te Buitenpost,
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen,
tel. 0511-541920

"In onze ogen is gemeentelijke herindeling bespreekbaar wanneer er aantoonbaar bestuurlijke, ruimtelijke en financiële knelpunten mee worden opgelost". Dit is een citaat uit het collegeprogramma (2002-2006) van het college van burgemeester en wethouders van Achtkarspelen. Heel anders waren de meningen anderhalve eeuw terug in de tijd. Een aantal ingezetenen vond dat de oppervlakte van Achtkarspelen van plm. 10.000 ha en de ruim 8000 inwoners voor een doelmatig bestuur te groot was en verlangde splitsing in twee of drie delen.

Inleiding

Wanneer we de historicus J.J. Spahr van der Hoek in zijn boek 'Achtkarspelen oars as oars' mogen geloven dan ligt de moederschoot van deze gemeente in een groot Tytsjerksteradiel. Achtkarspelen zou dus oorspronkelijk hier een onderdeel van zijn geweest. We moeten hiervoor dan teruggaan tot de 14de eeuw. De gemeente heeft haar naam te danken aan de acht kerspelen, dat waren acht dorpen met kerken, waaruit zij oorspronkelijk bestond. In een 15de eeuws dekenatsregister werden de namen van deze dorpen genoemd. Het waren Buitenpost, Twijzel, Kooten, Drogeham, Augustinusga, Lutkepost, Surhuizum en Kortwoude. In de loop der jaren zijn Lutkepost en Kortwoude als zelfstandige dorpen verdwenen en zijn nu buurtschappen van respectievelijk Buitenpost en Surhuisterveen geworden. U zult zich misschien afvragen, hoe zit het dan met de dorpen, die niet bij de acht zijn genoemd, t.w. Twijzelerheide, Gerkesklooster, Stroobos, Harkema, Surhuisterveen, Boelenslaan en (tot 1943) een deel van Rottevalle. Deze zijn allemaal ontstaan toen de grietenij Achtkarspelen al haar naam had. In totaal zijn er nu dus 12 dorpen; 6 oude (kerspelen) en 6 nieuwe.

Grenzen

Heel lang zijn de grenzen van Achtkarspelen hetzelfde gebleven. Eerst in de 20e eeuw kwam hierin verandering.

- Rottevalle. Het dorp is van oorsprong een veenkolonie. Rottevalle lag in drie gemeenten, t.w. Achtkarspelen, Tytsjerksteradiel en Smallingerland. Dit was bepaald niet handig; telkens moesten drie verschillende gemeenten besluiten nemen over de verschillende zaken en dat liep uiteraard niet altijd zoals het hoorde. Tijdens de tweede wereldoorlog, t.w. in 1943, werd besloten Rottevalle in zijn geheel bij de gemeente Smallingerland in te delen, hoewel het grootste deel bij Achtkarspelen hoorde. Het kwam meer voor dat een veenkolonie in drie gemeenten was gelegen, zoals Heerenveen.

- Stroobos. Dit was een buurtschap van Gerkesklooster, maar kreeg in 1974 de status van dorp. Toen bestonden er al plannen om de door de provinciegrens verdeelde dorpsgemeenschap Gerkesklooster-Stroobos in haar geheel bij Achtkarspelen in te delen. Het duurde echter nog tot 1 januari 1993 voordat dit een feit werd. De overgrote meerderheid van de bevolking verkoos toen bij Fryslân te willen horen. De provinciegrens werd oostwaarts verlegd.

Volop actie in Achtkarspelen

In 1851 werden door verschillende groepen van inwoners actie ge-

voerd om tot een andere bestuurlijke indeling van de gemeente te komen. Met uitzondering van de eerste ondertekenaars waren de namen van de adressanten niet te achterhalen. Vanuit Achtkarspelen gingen er in maart 1851 drie verschillende adressen naar de leden van de tweede kamer van de generale staten en wel de volgende:

a. Van 60 ingezetenen uit Augustinusga, Harkema-Opeinde, Drogeham, Surhuizum en Surhuisterveen kwam er een verzoek om de gemeente te verdelen in twee gedeelten. Het ene deel bestaande uit de dorpen Augustinusga (hoofdplaats), Harkema-Opeinde, Drogeham, Surhuizum en Surhuisterveen en tevens daaraan toe te voegen Gerkesklooster, 'aangezien tusschen Augustinusga en Gerkesklooster geene grensscheiding aanwezig is'. Het andere deel van Achtkarspelen zou moeten bestaan uit de dorpen Buitenpost (hoofdplaats), Lutkepost, Twijzel en Kooten. Verder schreef men: "dat ingeval er geene splitsing van de gemeente mogt worden bewerkstelligd, het huis der gemeente van Buitenpost naar Augustinusga, als meer in het midden van de gemeente en dus voor de meesten zeer gevoegelijk gelegen, worde verplaatst".

b. Van 60 ingezetenen van Gerkesklooster. Deze vroegen om de indeling niet te veranderen.

c. Van 48 ingezetenen van Surhuisterveen "waarbij het verlangen wordt uitgedrukt dat de gemeente vereenigd blijve bestaan, doch dat, indien er splitsing over het algemeen verkieslijker wierd geacht, de thans bestaande gemeente Achtkarspelen in drieën worde verdeeld, zooals vroeger heeft plaatsgegrepen". Met dit "vroeger" werd de periode 1812-1816 bedoeld, Achtkarspelen was toen opgedeeld in drie gemeenten t.w. de gemeenten Buitenpost, Drogeham en Surhuisterveen.

De "Feansters" waren het dus niet met elkaar eens. De ene groep wenste geen splitsing en een ander deel wilde dit wel. De bekende J.B. Hulshoff, te Surhuisterveen, die jaren wethouder is geweest, was een voorstander van geen splitsing.

Eerste ondertekenaars

Dit waren de personen die als eerste op de "adressen" hadden getekend. Waarschijnlijk waren dit de gangmakers. De stuwende kracht van de 60 ingezetenen van Augustinusga e.a. was de rijksontvanger George Hendrik van Boelens. Van Boelens was destijds de hoogst aangeslagene in de plaatselijke belasting, de z.g. hoofdelijke omslag. Hij werd aangeslagen voor f 146,- per jaar. Dit was bijna tien procent van het hele bedrag dat de ingezetenen van Augustinusga jaarlijks moesten opbrengen. De verzoeken van

inwoners van Gerkesklooster en Surhuisterveen werden respectievelijk als eerste ondertekend door J.J. Feninga en de bekende schoolmeester J.B. Schurer.

Op een uithoek?

Vanuit Augustinusga werd o.m. gesteld dat 'het gemeentehuis van Buitenpost, als geheel op een uithoek gelegen en alzoo voor velen zeer afhandig en ongerijfelijk'. Hiermee bracht het gemeentebestuur bij brief van 7 maart 1851 het volgende tegen in:

- "aangezien het dorp Buitenpost als gelegen aan den Straatweg of groote routes tusschen Groningen en Leeuwarden de gite d'étape is van de Militaire transporten en inkwartieringen, die schoon thans minder, vroeger van den morgen tot den laten avond niet plegen stil te staan;
- de plaats waar de transporten van burger- en militaire gevangenen tusschen gemelde steden verwisselen of vernachten;
- waar de Lotingen en Inspectiën voor de Nationale Militie van het Kanton plaats hebben;
- de posten de brieven uitgeven en ontvangen;
- de onderscheidene diligences verwisselen en derzelver kantoren hebben.

Er werd dus van alles uit de kast gehaald om de belangrijkheid van Buitenpost aan te tonen. De heer J. Keizer heeft in het boek 'Buitenpost, halfweg tussen ús mem en het peerd van ome Loeks', geschreven over het huis van bewaring. Onderin de toren van de N.H. kerk te Buitenpost was een cel die in 1850 de status kreeg van 'Huis van Bewaring'. Des tijds was er nogal wat vervoer van veroordeelden tussen Leeuwarden en Groningen en Buitenpost was een geschikte plaats om te overnachten. De gemeente kreeg hiervoor een vergoeding uit de Rijkskas, dat officieel werd aangeduid als een 'vergoeding of bijdrage voor het tijdelijk gebruik van den Toren te Buitenpost, tot bewaarplaats van doortrekkende Gevangenen'.

In het 'Aardrijkskundig Wordenboek' uit 1840 door van der Aa, kunnen we bij behandeling van Buitenpost lezen: 'men heeft er een distributiekantoor der brievenposterij en een station der paardenposterij'. De paarden voor de postkoetsen werden op het traject Leeuwarden-Gronin-

gen bij hotel 'De Roskam' op de Bakkershoek verwisseld, waar ook de reizigers iets konden eten en drinken of overnachten.

Oordeel van gedeputeerde staten

Dit college was het met de 60 ingezetenen van Augustinusga e.a. eens. Men vond de oppervlakte van Achtkarspelen te groot en het aantal inwoners te hoog voor een goed bestuur. Bij verdeling in twee gemeenten, t.w. de gemeente Buitenpost met 2693 inwoners en de gemeente Augustinusga met 5370 inwoners ('met vele heidevelden en poelen') vonden men behoorlijke gemeenten. Gedeputeerde staten hadden wel begrip voor de financiële bezwaren, zoals de hogere kosten van twee gemeentehuizen, tractementen van ambtenaren enz. Het college overwoog in verband hiermee het volgende: 'dat niet kan worden tegengesproken dat financiële bezwaren zich tegen de bedoelde splitsing opdoen; dat deze bezwaren altijd en onvermijdelijk aan iedere reorganisatie zijn verbonden, dan doch voor een groot deel zullen worden gevoeld en gedragen door de 60 merendeels notabele ondertekenaars van het adres uit Augustinusga e.a.'. Met andere woorden: dit was hun probleem, ze hadden er zelf om gevraagd. Het college van gedeputeerde staten nam het besluit om op het adres van Augustinusga aan de minister van binnenlandse zaken gunstig te adviseren, 'doch zij vermeende dit niet te moeten doen' op de andere verzoeken van Gerkesklooster en Surhuisterveen. Verder werd nog opgemerkt dat splitsing alleen kon doorgaan zonder bezwaar van de gemeenteraad van Achtkarspelen en de commissie als bedoeld in artikel 131 van de gemeentewet.

Samenstelling commissie

De commissie als bedoeld in artikel 131 van de gemeentewet stond onder voorzitterschap van de burgemeester.

- Leden waren:
1. Rindert Jans Hulshoff (1782/83-1854), landeigenaar en koopman, wonende te Surhuisterveen.
 2. Ate Siegers Zijlstra (1813/14-1898), landeigenaar en landbouwer, wonende te Surhuisterveen.
 3. Christiaan Houdijn Beekhuis

- (1813/14-1885), notaris te Buitenpost.
4. Wiebren Tjerks Poppinga (1783/84-1854), landeigenaar en bakker, wonende te Surhuisterveen.
5. Alle Oedzes Radema (1882/83), landeigenaar en landbouwer, wonende te Twijzel.
6. Harrit Alberts Boonstra (1793/94-1871), logementhouder te Drogeham.
7. Bareld Rienks de Boer (1768/69-1865), landeigenaar en landbouwer, wonende te Rottevalle.
8. Alle Freerks Vaatstra (1800/01-1873), landeigenaar en landbouwer, wonende te Surhuizum.
9. Cornelis Martinus van Haersma de With (1799/1800-1869), landeigenaar, wonende te Buitenpost.
10. Sikke Abeles Sikkens (1807/08-1857), landeigenaar en landbouwer, wonende te Gerkesklooster.
11. Lieuwe Tammes Hansma (1811/12-1893), landeigenaar en landbouwer, wonende te Drogeham.
12. Teunis Willems Houtsma (1820/21-1892), houtkoper te Kooten.
13. Douwe Jans de Boer (1792/93-1876), landeigenaar en landbouwer, wonende te Gerkesklooster.

Advies commissie

Met algemene stemmen werd door dit college besloten aan gedeputeerde staten te berichten dat naar hun oordeel splitsing 'verderfelijk' voor de ingezetenen zou zijn'. In het algemeen belang van Achtkarspelen werd 'het nuttig en noodzakelijk geacht dat die gemeente blijve bestaan, zooals dezelve thans bestaat met Buitenpost als hoofdplaats'. Verder was men van mening 'dat eene gemeente als Achtkarspelen gemakkelijk door één bestuur kan worden beheerd, noch uitgestrektheid noch getal zielen is daaraan hinderlijk, zooals tot dusver de ondervinding met deze Gemeente heeft geleerd'. Verder werd de nadruk gelegd op de grote financiële gevolgen voor de ingezetenen bij splitsing. Vooral voor 'de kleine neringdoenden zou dit zeer veele bezwaren opleveren', omdat de plaatselijke belastingen hoger zouden worden.

Samenstelling gemeenteraad

1. Voorzitter: Daniël de Bloq van Haersma de With (1796/97-1857);
2. Dirk Louws Gorter (1794/95-1881);
3. Eeuwe Tjerks Klaver (1798/99-1855);
4. Johannes Meines Boetes (1793/94-1855);
5. Bindert Jakobs Kloosterman (1812/13-1897);
6. Geert Rienks Sytsma (1797/98-1857);
7. Gerben Jakobs Hoeksma (1803/04-1881);
8. Oebele Minzes Vries (1808/09-1865);
9. Pieter Hepkes Buma (1805/06-1865);
10. Kornelis Dirks Zijlstra (1772/73-1857);
11. Jan Binnes Hulshoff (1815/16-1888);
12. Jan Halbes Oosterhoff (1821/22-1877).

Beslissing gemeenteraad

Het is wel duidelijk dat de zaak

nogal gevoelig lag. Met 9 tegen 3 stemmen, die kwamen van de heren Buma, Klaver en Vries, nam de raad de beslissing om "met gesloten deuren" te vergaderen. De voorzitter verklaarde tegen splitsing te zijn en bracht verschillende argumenten naar voren. Hierna verklaarden Oosterhoff en Vries, die aanvankelijk voorstanders waren, ook tegen splitsing. Zijlstra was eveneens voor opdeling in twee gemeenten, maar niet zoals werd voorgesteld. Hij wilde de grens leggen bij het Kolonelsdiep.

Naast de financiële bezwaren (de jaarlijkse uitgaven zouden in totaal zeker met f 1700,- omhoog gaan) werd het volgende in de vergadering naar voren gebracht:

- van de ingezetenen zou 7/8e deel tegen splitsing zijn;
- bij splitsing in twee gemeenten, zouden deze "te veel in uitgestrektheid en in bevolking komen te verschillen";
- dat "het gegoedste gedeelte der Ingezetenen, nl. de Gemeente

Buitenpost, wordt afgescheiden van het minder gegoede gedeelte derzelve, de Gemeente Augustinusga, het voor laatstgemelde Gemeente nog bezwaarlijker zal worden om in hare behoeften te voorzien".

Na langdurige beraadslagingen besloot de gemeenteraad op 13 december 1852 met 11 stemmen vóór en 1 stem tegen het ontworpen plan van splitsing te verwerpen. De enigste tegenstemmer was Boetes, die in Augustinusga woonde.

Bronnen:

Naast het reeds genoemde:

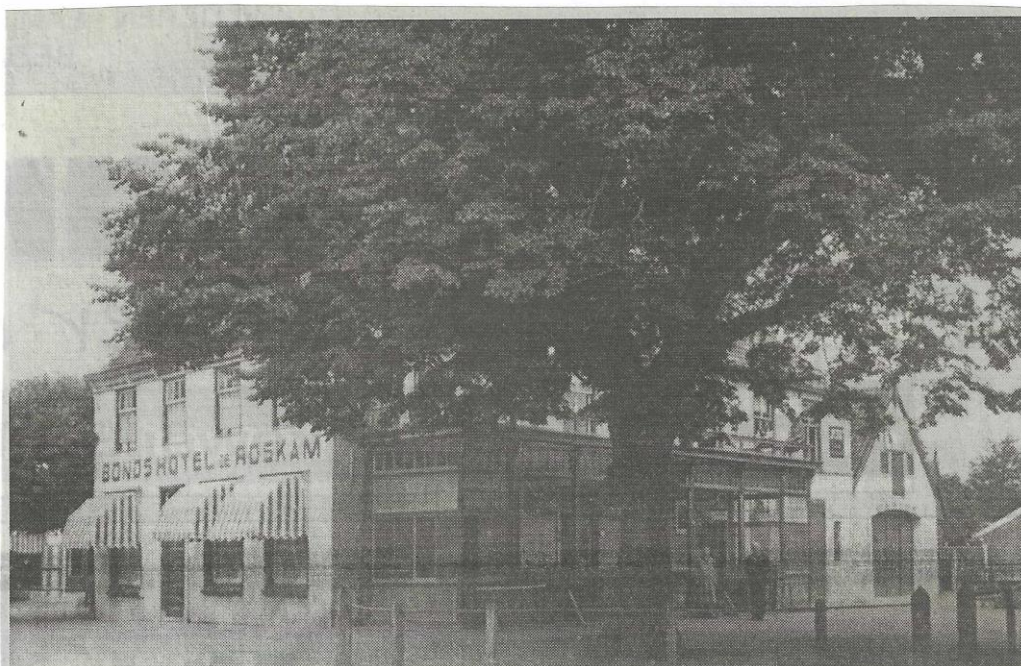
- het gemeente-archief van Achtkarspelen.
- Tresoar (locatie ryksargyf) Leeuwarden, toeg.11, inv. nr. 1986.

**DIT WAS EEN PUBLICATIE
NAMENS DE STICHTING
OUD-ACHTKARPELEN**

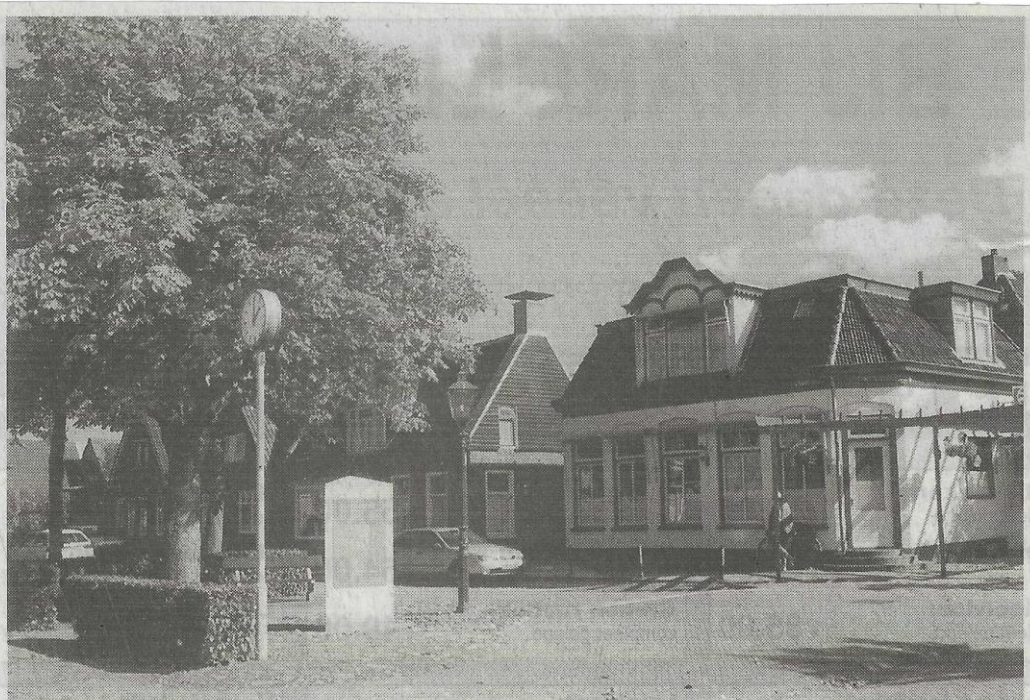

Ullgava L. Oosterhof.

De Groningerstreek te Stroobos omstreeks 1910, met de zeszijdige gortpelmolen van Pop Kooi, gebouwd 1829, afgebroken 1927.

Ansichtkaart van hotel 'De Roskam' uit de tijd dat het echtpaar Bolling-Tuinman het bedrijf nog runde. Het pand staat op de Bakkershoek te Buitenpost en is nu in gebruik als chinees restaurant. (Collectie A. van Lune)

*Gedenksteen te Rottevalle. Opschrift: "Het dorp Rottevalle, voorheen gelegen in de gemeenten Achtkarspe-
len, Smallingerland en Tytsjerksteradiel, is op 1 oktober 1943 geheel bij de gemeente Smallingerland ge-
voegd. Deze steen is geplaatst op het punt waar de gemeenten samen kwamen". (Foto: D.R. Wildeboer)*